

*Панченко Т.Ф.,
доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри ландшафтної архітектури
Київського національного університету
будівництва і архітектури
Сторожук С.С.,
асистент кафедри містобудування
Одеської державної академії будівництва
та архітектури*

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ НА ДЕПРЕСИВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Соціально-економічною базою розвитку міст є підприємства, заклади, організації, які зумовлюють господарський напрямок використання міських територій. Містоутворюючою основою середовища, як правило, є промисловість.

Промислова архітектура – це широко вживане поняття, яке ідентифікує просторове середовище для виробничих процесів і матеріалізується у різних об'єктах – виробничих будівлях, комунально-складських підприємствах, спорудах зовнішнього транспорту тощо. Значення об'єктів промислової архітектури оцінюється їх впливом на економіку розвитку міст [5].

Під впливом різних соціально-економічних, політичних, екологічних факторів частина промислових об'єктів на нинішній час втратила свою первісну функцію, у зв'язку з чим постають проблеми або ревіталізації їх територій як потенційного резерву для подальшого розвитку інших міських функцій, або їх використання шляхом адаптації збережених споруд промислових об'єктів та реорганізації їх територій.

Виявлення містобудівних та архітектурних особливостей існуючих промислових комплексів, які перебувають у стані «депресії», дуже важливе, тому що саме історична цінність промислової забудови при її використанні, наприклад, для рекреації дозволяє створити нове міське середовище з новими функціями і зі збереженням індустріальної спадщини. Відомо, що деякі промислові підприємства XVIII – початку XX ст. на сьогодні є пам'ятками архітектури. Тому завдання реновації та адаптації

їх до нових рекреаційних, культурно-дозвіллевих, спортивних функцій є надзвичайно актуальним [13].

Збереження та раціональне використання індустриальної спадщини повинно розглядатись у комплексі з іншими архітектурно-містобудівними об'єктами. На цьому наголошується у важливому міжнародному документі «Дублінські принципи – спільні принципи ICOMOS – TICCIH щодо збереження спадщини промислових об'єктів, споруд, зон і ландшафтів», прийнятому 17-ю Генеральною Асамблеєю ICOMOS 28 листопада 2011 року. Головними у цьому документі є тези, що «промислова спадщина віддзеркалює міцний зв'язок між культурним і природним середовищем» та «відповідне первісне або альтернативне й адаптивне використання є найпоширенішим і найнадійнішим способом збереження промислової спадщини об'єктів та споруд. Нові види використання повинні враховувати будівельні норми і правила, а інші стандарти необхідно пристосовувати так, щоб зменшити фізичне втручання» [3].

Характерним прикладом ставлення суспільства до збереження архітектурно-інженерних пам'яток у Великобританії стала подія щодо знесення старовинного вокзалу «Юстон» у Лондоні, побудованого в 1830-х роках, який з'єднував Лондон з Бірмінгемом. У результаті громадських протестів проти руйнування «свідоцтва тріумфу англійської індустриальної культури» з'явилися громадські організації з функціями захисту та нагляду за іншими об'єктами, такими як, наприклад, «Висячі мости» Томаса Телфорда через річку Конвей, споруджені в 1826 році. «Висячі мости» вдалося зберегти, як і багато інших пам'яток культурної спадщини у Великобританії.

У Міжнародній хартії з охорони та використання археологічної спадщини наголошується, що «активна участь населення є важливою частиною політики збереження археологічної спадщини. Це особливо суттєво, тому що мова йде про спадщину, міцно пов'язану з життям місцевого населення, участь якого у захисті пам'яток повинна ґрунтуватися на відкритому доступі до знань і всієї необхідної інформації» [15].

Збереження індустриальної спадщини може здійснюватися різними способами: за допомогою реновації та ревіталізації окремих об'єктів, методами містобудівної адаптації територій, їх розташуванням та докорінними змінами депресивних ділянок на місці зруйнованих промислових, комунально-складських та інших подібних об'єктів.

Узагальнення зарубіжного досвіду свідчить про те, що модернізація та розвиток сучасних технологій призводять до виводу з експлуатації цілого ряду споруд і комплексів; у першу чергу звільняються ділянки таких інженерно-технічних споруд, як водонапірні башти, газгольдери, доки, солодовні тощо. Крім того, на сьогодні у результаті кардинальних

змін ринкового попиту втрачають свої функції численні текстильні, суконні і бавовнопрядильні фабрики, старі копальні, шахти і металургійні заводи, засновані ще у період індустріалізації.

Цей процес вплинув на містобудівні перетворення міської структури багатьох поселень, починаючи з 1970-х років. У генеральних планах населених пунктів почали здійснюватися перепланування та перебудова центральних районів, освоєння деградуючих зон поблизу залізниць, портів, а також заводських і фабричних ділянок. Такий містобудівний підхід, при якому виробничі будови й елементи інфраструктури стали відновлюватися і включатися в новий планувальний контекст, став найбільш оптимальним, оскільки сприяв збереженню специфічної виразності, гармонійному зв'язку з навколишнім оточенням і відтворенню рис епохи, що минає. У цьому містобудівному процесі господарські території стали розглядатися не тільки як ділянки для нового будівництва, а й як перспективні території для виконання архітектурно-художніх, економічних і соціальних завдань.

Відомо, що естетичний зовнішній вигляд – це різноманітність стильових рішень зовнішнього вигляду будівель і споруд, що утворюють міські комплекси в результаті численних перебудов і прибудов. Також велике значення мають своєрідні за формою і великі за розмірами простору ділянки занедбаних територій, наявність різних фізичних та морфологічних зв'язків цих ділянок з оточенням, що дає можливість використання широкого діапазону архітектурно-художніх прийомів, які значно покращують естетичне сприйняття міського середовища.

У сучасних умовах існує багатий світовий досвід реновації об'єктів промисловості під різні функції, такі, наприклад, як освітні установи, підприємства громадського харчування і торгівлі, офісно-житлові комплекси, парки відпочинку, театри і музеї тощо.

На основі вивчення існуючого світового досвіду реновації та ревіталізації об'єктів індустріальної спадщини під різні функції визначено такі напрямки їх використання (рис.):

1. *Житлова функція.* Прикладом реорганізації інженерного об'єкта під нові функції є багатофункціональний житловий комплекс Газгольдерів у Відні. Газгольдери, побудовані у період 1896–1899 років, – це достатньо громіздкі будівлі (62 м внутрішній діаметр і 72 м заввишки), резервуари для газу; у 1970 році вони перестали використовуватися, все їх технічне обладнання було видалено. Залишилася тільки цегляна оболонка (90 тис. м³ внутрішнього простору), яка була віднесена до пам'яток архітектури. У 1995 році було прийнято адміністративне рішення про зміну функції існуючих газгольдерів та створення на їх основі житлового і торгово-ділового комплексів. У цілому цей унікальний комп-

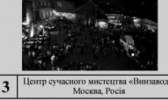

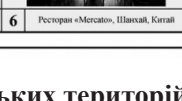
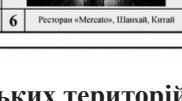
		ФУНКЦІЯ		ПРИКЛАДИ		
		№	НАЗВА	№	НАЗВА	
ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДЕПРЕСИВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	ЖИТЛОВА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ			
		2	БАГАТОКВАРТИРНІ ЖИТЛОВІ БУДИНКИ	1	Новий Сті, Лондон, Великобританія	
		3	ІНДІВІДУАЛЬНІ ЖИТЛОВІ БУДИНКИ			
		4	ГОТЕЛІ	3	«Steelin warehouses», Сідней, Австралія	
	ГРОМАДСЬКО-ЦЕЛОВА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ ЦЕНТРИ			
		2	ДІЛОВІ ЦЕНТРИ	1	«Ester-Business-Park», Лейпциг, Німеччина	
		3	ТЕХНОЛОГІЧНІ ПАРКИ (ТЕХНОПАРКИ)			
		4	ТОРГОВО-ВИСТАВКОВІ ЦЕНТРИ	3	Технологічний центр «Тельо», Арсенал, Венеція, Італія	
	КУЛЬТУРНА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ			
		2	ТЕМАТИЧНІ МУЗЕЇ	1	Університет Альфон-Бридж, Великобританія	
		3	ЦЕНТРИ МИСТЕЦТВА			
		4	ОСВІТНІ ЦЕНТРИ	3	Центр сучасного мистецтва «Вісвалков», Москва, Росія	
5		СПОРТИВНІ ЦЕНТРИ				
6		ТЕАТРАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ	5	Спортивний центр «House of Art», Сан-Франциско, США		
РЕКРЕАЦІЙНА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРКИ				
	2	МІСЬКІ БУЛЬВАРИ	1	Парк розваг «Wunderland Kalkar» Калькар, Німеччина		
	3	РЕКРЕАЦІЙНІ ПАРКИ				
	4	ПАРКИ РОЗВАГ (ТЕМАТИЧНІ)	3	«Parc Andre Citroen», Париж, Франція		
	5	НІЧНІ КЛУБИ				
	6	РЕСТОРАНИ	5	Новий клуб «Aariga», Мумбаї, Індія		
					6	Ресторан «Mercato», Шанхай, Китай

Рис. Функціональне використання депресивних господарських територій

лекс об'єднує також низку й інших будівель з різною інфраструктурою: розважальний центр, торговельна мол-галерея, денний центр догляду за дітьми, національний архів, зимовий сад, підземні споруди тощо.

Реновація цього об'єкта здійснювалася протягом 1995–2001 років; його новий вигляд привернув увагу не тільки архітекторів, але й громадян, які позитивно оцінили поєднання минулого з майбутнім у цій замкнутій, самодостатній структурі, що після реконструкції стала архітектурною домікантою всього оточуючого району [2].

Іншими прикладами повного й успішного перетворення виробничих районів є історія лондонських доків – New city in Docklands у Великобританії – та Кор ван Zuid у Роттердамі (Нідерланди) [4]. У результаті перепланування існуючих структур на їх основі було створено конторські будівлі, готелі, торгові центри, житлові будинки для різних соціальних груп населення. В Роттердамі був побудований Erasmusbrug, який запам'ятовується завдяки своїй конструкції («міст-лебідь») і став символом міста, також відкрито станцію метро, розширено трамвайну мережу та мережу річкових таксі тощо.

2. *Громадсько-ділова функція* (офісні центри, підприємства торгівлі). Одним з напрямків перепрофілювання виробничих об'єктів є створення на їх основі за умов припинення їх господарської діяльності інших об'єктів виробничої сфери з новою технологією. Прикладом раціонального та інноваційного використання заводської ділянки є створення творчого кластера в галузі промислового дизайну в рамках московського офісного центру «Дизайн-завод Флакон» (колишньої фабрики з виробництва скляних виробів). Реконструйовані заводські об'єкти стали місцем для розташування шоу-румів дизайнерських товарів, творчих майстерень, креативних агентств, організації виставок, презентацій, концертів, а також інших культурних заходів. Що стосується процедур, які були реалізовані в рамках перепрофілювання заводу, то можна виділити п'ять основних етапів: 1) розроблення концепції ревіталізації території, в тому числі бізнес-моделі; 2) зонування та упорядкування заводської території; 3) створення нових інфраструктурних об'єктів (майданчиків для проведення різних заходів, дизайн-майстерні, торгових пунктів тощо); 4) сформування співтовариства з контрольно-управлінськими функціями та основними інструментами комунікації; 5) реалізація стратегії зміни функції об'єкта, встановлення партнерських взаємин з основними його користувачами [16].

3. *Культурна функція* (музеї, театри, освітні установи). У процесі використання під нові функції зруйнованих господарських територій і розміщення на їх ділянках об'єктів культурного призначення цей напрямок отримав найбільший розвиток в умовах соціального запиту та вимог

удосконалення структури міського середовища. Перші проекти створення так званих «суспільних музеїв» було представлено французькими музейними діячами G.-A. Rivière і Y. de Varin, які узагальнили столітні актуальні ідеї організації таких музеїв на незатребуваних і зруйнованих господарських територіях (Емшер-парк у Рурському басейні Німеччини, Алея індустріальної культури в Оберхаузені, музейний комплекс «Сіль Росії» (експозиція з історії солеваріння), економічний музей в Боттічіпо в провінції Брешіа (Італія) тощо) [9].

До багатофункціональних центрів можна віднести створений музичний центр у Вестіндійському пакгаузі в Амстердамі (Нідерланди), який представляє собою чотири величезні цегляні споруди складу на Шанс-Каналі, розташовані недалеко від історичного центру. На цій складській території створено новий науковий центр «NEMO», музичний центр «Amsterdam», публічну бібліотеку, у міське середовище включено обширні облаштовані озеленені ділянки колишніх складських територій [7].

При виборі тих чи інших нових функцій враховуються, як правило, первісні функції об'єкта для використання промислової будівлі або комплексу як музею історії тієї галузі, до якої він раніше належав, так звані тематичні музеї. Так, наприклад, Музей трамвая в Кракові (Польща) – комплекс, що складається з 13 будівель, у яких представлено 23 вагони, конки та інші транспортні засоби [6].

Спеціальним об'єктом екологічного спрямування є Екологічний музей Ле Крезе-Монсо-Ле-Мін (Франція), створений в ареалі одного з найбільших промислових центрів Європи. Ділянки промислової території, наприклад Нижньо-Тагільського заводу (Росія), використані для створення Музею історії техніки уральської чорної металургії, що займає частину території заводу та навколишню історичну зону, острів у долині річок Тагілки і Рудянки, греблю заводського ставка та 26 пам'ятників індустріальної культури.

За кордоном дуже поширені приклади перепрофілювання індустріальної спадщини під культурно-освітні установи, такі як Школа мистецтв, розташована на місці сигаретної фабрики в Ангулемі (Франція). Комплекс є прикладом реновації старої споруди і поєднання її з новою прибудованою частиною [15].

Портові склади «Бриг», «Шхуна», «Катер» і «Шлюп» у Сундсваллі (Швеція) – це приклади їх пристосування для суспільних потреб на основі відновлення первісного вигляду споруд, які було перебудовано у бібліотеку, музей, кафе, відкриті для широкої публіки. Розміщення на території індустріального підприємства «IKWA-Карлсруе-Аугсбург» [12] сучасного громадського центру стало одним із прикладів радикального

перегляду ролі промислового об'єкта в оновленні міського середовища. Особливу увагу на цьому об'єкті було приділено ландшафтному перетворенню ділянки навколо будівлі, створенню максимально природного комплексу, який доповнено на площі гаражного доку зеленим газоном, штучним рельєфом з деревами.

Ще одним напрямком використання колишніх технологічних об'єктів є спортивна функція. Так, наприклад, у будівлі колишнього авіаційного ангару було створено спортивний центр «House of Air», відкритий у Сан-Франциско (США) для вправ на батутах, з додатковими приміщеннями у центрі – кафе, конференц-зал, роздягальні, кімнати для відпочинку тощо [1].

Багатоцільовий театральний комплекс у Пекіні (Китай) є цікавим прикладом перетворення промислової будівлі в сучасний багатоцільовий центр культури і мистецтва, що спирається на концепцію театру. Фахівці студії Origin Architect перетворили будівлю колишньої друкованої фабрики в Пекіні в новий багатоцільовий театральний комплекс в одному з арт-кварталів Пекіна [8].

4. *Рекреаційна функція.* Використання депресивних територій колишніх виробничих об'єктів під рекреаційну функцію є надзвичайно актуальним у зв'язку з необхідністю збільшення озелених площ у структурі міського середовища.

Зарубіжний досвід надає багато прикладів такого перепрофілювання функцій занедбаних територій. Так, наприклад, на місці колишнього автозаводу «Citroen» у Парижі (Франція) було створено «Parc Andre Citroen» на основі проведення міжнародного конкурсу на кращий проєкт парку. Його було створено у 1992 році на території площею 14 га на місці колишнього рибного порту, а пізніше промислового району [14].

Заслуговує на увагу Парк розваг на ділянці закритої атомної станції «Wunderland Kalkar» близько Дюссельдорфа у Німеччині. Парк розваг під назвою «Kernie's Wunderland» – це незвичайний комплекс атракціонів, одне з найбільш відвідуваних місць у світі; щорічно тут приймають близько 650 тис. туристів. На території парку побудовано близько 40 атракціонів, у тому числі американські гірки, колесо огляду, розташовано готель. На місці закритої вугільної електростанції «Battersea» у Лондоні створено також новий критий тематичний парк розваг, який присвячено історії англійської промисловості від початку промислової революції до наших днів, де організовано музей промисловості, доповнений одними з найбільших у світі американськими гірками. Це не тільки розважальний, але й освітній комплекс та науковий центр, найбільш вражаючий об'єкт у світі, такий же знаковий, як і колесо огляду «London Eye» і канатна дорога через Темзу [1].

Реновація промислових об'єктів під рекреаційні функції, в тому числі культурно-ділові, – поширене явище у світовій практиці, але перепрофілювання промислових будівель під підприємства громадського харчування – явище досить рідкісне і представляє особливий інтерес.

Так, наприклад, у будівлі колишньої гідроелектростанції у Лондоні (Великобританія) розташувалися арт-центр і ресторан «Wapping Project»; у будівлі колишнього промислового складу в Мумбаї (Індії) – нічний клуб і ресторан «Auriga»; бетонний склад індустріального передмістя Сіднея (Австралія) перетворився на домашній ресторан з пекарнею і садом «The Grounds»; в одній з найстаріших будівель Шанхаю (Китай) розташовано італійський ресторан «Mercato» [10, 11, 17, 18].

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що кожна країна має свою специфіку реновації промислових об'єктів і територій відповідно до національних традицій, структури постіндустріального господарства, природно-кліматичних особливостей.

Відновлення, музеєфікація та перепрофілювання виробничих об'єктів, санація та благоустрій занедбаних територій є важливим архітектурно-містобудівним напрямком відродження міського середовища у багатьох країнах Європи, таких як Великобританія, Франція, Німеччина та ін. Індустріальна культура країн СНД має свій особливий характер. Перехід до промислового розвитку в цих країнах відбувався дещо пізніше і шляхом, відмінним від таких країн, як Великобританія, Франція, Німеччина, США. Тому особливо важливо виявити не тільки національні та регіональні особливості індустріального розвитку, а й визначити його місце в культурній спадщині як міського, так і державного значення.

Список літератури

1. *Бывшие фабрики, бывшие заводы. ТОП-10 примеров промышленной реновации* (11 фото). Раздел: Статьи. – Режим доступа: http://avivas.ru/topic/bivshie_fabriki_bivshie_zavodi_top_10_primerov_promishlennoi_renovacii.html

2. *Газгольдеры* в Вене, 23.10.2010. Категории: Архитектура современная, Европа, Рукотворное. – Режим доступа: <http://omyworld.ru/2541>

3. «Дублінські принципи». Спільні принципи ICOMOS – ТІССІН щодо збереження спадщини промислових об'єктів, споруд, зон і ландшафтів. Прийнято 17-ю Генеральною Асамблеєю ICOMOS 28 листопада 2011 р.

4. *Кончева Е.* Новая жизнь мертвых кварталов. Раздел: Общество. «Expert Online», 2011. – Режим доступа: <http://expert.ru/2011/08/2/novaya-zhizn-mertvyih-kvartalov/>

5. *Морозова Е.* Промышленная архитектура во времени и пространстве. Статья, 24.12.2010, 16:04. Раздел: Градостроительство. Архитектура и строи-

тельство № 7 (218), 2010. Архитектурно-строительный портал. – Режим доступа: <https://ais.by/story/12128>

6. *Музей транспорта и инженерии в Кракове*, 17 августа 2012 г. Краков, транспорт. – Режим доступа: <http://rotozeev.net/page/muzej-transporta-i-inzhenerii-v-krakove>

7. *Научный центр NEMO, Амстердам (Science Center NEMO)*, 25.06.2012. Раздел: Музеи и галереи. Working mama. – Режим доступа: http://workingmama.ru/travels/holland/amsterdam/museums/nauchnyj_tsentr_nemo_v_amsterdame_science_center_n_25831

8. *Перевалова М.* Китайские дизайнеры превратили заброшенную фабрику в театральные комплексы, 8 ноября 2014 г. Раздел: Красивая архитектура. Домашнее строительство. – Режим доступа: <https://domstroi24.ru/blogs/krasivaja-arhitektura/kitaiskie-dizainery-prevratili-zabroshennuyu-fabriku-v-teatralny.html>

9. *Причины и условия зарождения нового вида музеев во Франции в к. 1960 – н. 1970-х гг.* Дневники. Раздел: Про экомузеи с семинара..., 5 октября 2012 г. – Режим доступа: <http://www.diary.ru/~Aksalin/p181321138.htm?oam>

10. *Ресторан-клуб Auriga в Мумбае, Индия.* Архитектурные решения для бизнеса. Раздел: Интерьеры: Рестораны. – Режим доступа: <http://buro.moscow/pages/restorany/oneblog/309/>

11. *Самый уютный ресторан Австралии в промышленном каркасе*, 05.10.2012. Умные и зеленые решения. Раздел: Общество. – Режим доступа: <http://thinkgreen.ru/tg/samuj-uuyutnyj-restoran-avstralii-v-promyshlennom-karkase/>

12. *Центр искусств и медиа-технологий.* Материал из Википедии – свободной энциклопедии. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

13. *Чайко Д.С.* Современные направления интеграции исторических производственных объектов в городскую среду: автореф. дис. ... канд. арх. – Нижний Новгород, 2014.

14. *Чиждова С., Щеглов М.* Парк Андре Ситроена (статья). Прекрасный сад. – Режим доступа: <http://www.beautygarden.ru/sady-i-parki-mira/frantsiya/park-andre-sitroena>

15. *Яковлев А.А.* Архитектурная адаптация индустриального наследия к новой функции: дис. ... канд. арх. – Нижний Новгород, 2014.

16. *FLACON* дизайн-завод. Раздел: История Флакона. – Режим доступа: <http://flacon.ru/about/history/>

17. *Mercato*: итальянский ресторан в старейшем шанхайском здании. Идеи вашего дома. Раздел: Архитектура и интерьер. – Режим доступа: <http://www.novate.ru/blogs/240613/23306/?%E9%B0@%03>

18. *The Wapping Project.* Раздел: Гид по городу: Лондон в стиле инди. Turist Planet. – Режим доступа: <http://turistplanet.ru/velikobritaniya/london/gid-po-gorodu-london-v-stile-indi/>